

ROMANA ROJEK

WYKORZYSTANIE IZBY PAMIĘCI NARODOWEJ DLA POZNAWANIA HISTORII REGIONALNEJ I KSZTAŁTOWANIA UCZUĆ PATRIOTYCZNYCH MŁODZIEŻY

(Z doświadczeń nauczyciela historii w szkole podstawowej)

Historia, jak każda inna gałąź wiedzy będąca przedmiotem nauczania, zawiera dwie zasadnicze, powiązane ze sobą warstwy percypowane przez uczących się: 1. informacyjno-praktyczną, 2. dydaktyczną. Warstwa dydaktyczna w nauczaniu obejmuje te wszystkie elementy, które poza informacją o faktach i związkach między nimi, przynosi proces nauczania. Na walory dydaktyczne, jakie wiązać możemy z uczeniem się, składają się w pierwszym rzędzie następujące elementy:

1. zwiększanie — przez sam fakt uczestnictwa w procesie uczenia się — aktywnej postawy w stosunku do świata,
2. kształtowanie się określonych nastawień myślenia, struktur myślenia związanych z charakterem doświadczanej praktyki,
3. ustalanie się pewnych nastawień w działaniu, wpływających ze wspomnianych uprzednio struktur myślenia,
4. współkształtowanie globalnej wizji świata a więc i narodu, państwa, społeczeństwa, regionu ¹.

Mówiąc o walorach dydaktycznych historii wskazuje się zwykle na jej rolę wychowawczą. Podstawowym jednak walorem dydaktycznym historii jest nauka dynamicznego myślenia, w tym także myśli politycznej i obywatelskiej.

¹ J. Topolski, *Walory dydaktyczne historii i jej rola w wychowaniu socjalistycznym*. „Wiadomości Historyczne” 1976, nr 6, s. 250.

Jednym ze środków służących m.in. do realizacji tych zadań są Izby Pamięci Narodowej.

Pierwsze z nich powstały na początku lat sześćdziesiątych. Głównym ich celem jest wzbogacanie wiedzy o najnowszej historii naszego narodu, poznawanie dziejów walk o narodowe i społeczne wyzwolenie, zrozumienie wyboru drogi, która wiodła do zwycięstwa nad hitleryzmem, a później do ukształtowania nowych stosunków społecznych. Działalność Izb Pamięci Narodowej służyć ma także ukazaniu powojennych przemian, jakie dokonały się w naszym kraju.

Istotnym ich zadaniem jest również gromadzenie pamiątek i dokumentów w celu ich udostępnienia także szerszej społeczności lokalnej i zachowania dla następnych pokoleń.

Izby pamiątek urządzone są też często dla uczczenia pamięci bohaterów walki o wyzwolenie narodowe i społeczne. Ich organizatorami i opiekunami są zwykle nauczyciele historii i młodzież. Zgromadzone w nich materiały i dokumenty z naszej przeszłości przyczyniają się nie tylko do lepszego jej poznania, ale także do aktywizacji młodzieży i środowiska, wzbogacania procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkole, wzbogacania pracy ideowo-wychowawczej organizacji młodzieżowych. Mogą służyć jednocześnie nauczycielom i wychowawcom jako pracownie lub gabinety naukowe, w których można prowadzić wiele przedmiotów nauczania, mogą być miejscem wielu uroczystości szkolnych i wzbogacać ceremoniał szkolny.

Izby są ośrodkami wychowania patriotycznego i poznawania historii regionalnej. Dlatego też powinny m.in. gromadzić pamiątki i dokumenty świadczące o udziale miejscowej ludności w walkach o społeczne i narodowe wyzwolenie, o poniesionych w związku z tym ofiarach oraz o patriotycznym wkładzie w budowę ustroju socjalistycznego. Należy eksponować materiały i dokumenty ukazujące udział młodzieży w walce z okupantem.

Niezależnie od gromadzenia eksponatów o charakterze lokalnym powinny znaleźć się tam również materiały, przede wszystkim publikacje pomagające w lepszym zrozumieniu prawidłowości rozwoju całego kraju².

Izba Pamięci Narodowej w szkole podstawowej w Grabnie powstała z inicjatywy nauczycielki historii, a zgromadzone w niej eksponaty podzielone zostały na sześć działów:

- I — Wojna obronna Polski 1939 r.
- II — Sytuacja ludności w okupowanej Polsce.
- III — Ruch oporu na ziemiach polskich.

² Biuletyn Krajowej Komisji do Spraw Izb Pamięci Narodowej przy Radzie Pomników Walki i Męczeństwa. Warszawa 1975, s. 5.

IV — Ludowe Wojsko Polskie w walce o wolność.

V — Życie i działalność patrona szkoły — rewolucjonisty, szefa Sztabu Głównego GL i AL, pierwszego komendanta głównego MO, członka Rady Państwa i Biura Politycznego KC PZPR — gen. Franciszka Jóźwiaka — „Witolda”.

VI — Osiągnięcia Polski Ludowej.

Pragnę przy tym nadmienić, że pewna część ekspozycji jest co jakiś czas zmieniana i aktualizowana tematycznie. Zapobiega to opatrzeniu się zbiorów, a poza tym podyktowane jest założeniem urządzenia specjalnych pokazów niektórych eksponatów, wystawek okolicznościowych i problemowych.

Działalność Izby Pamięci Narodowej, powiększanie jej zbiorów, organizowanie wystaw, wizyty przedstawicieli władz, spotkania z działaczami, członkami ZBoWiD, ludźmi pracy, uroczystości odbywające się na jej terenie, są rejestrowane i opisywane w Kronice Izby Pamięci Narodowej.

W celu należytego wykorzystania zbiorów opracowano następujące materiały:

1. Program wykorzystania Izby Pamięci w poszczególnych miesiącach roku.

2. Propozycje włączenia do planów organizacji uczniowskich niektórych zagadnień związanych z Izłą Pamięci.

3. Materiał programowy na poszczególne klasy i przedmioty, stwarzający możliwości korzystania z Izby Pamięci Narodowej.

4. Spis nagrań na taśmie magnetofonowej o tematyce związanej z Izłą Pamięci.

5. Spis przeźroczy i filmów tematycznie związanych z Izłą Pamięci.

Izba stanowi istotny element pracy dydaktyczno-wychowawczej, lekcyjnej i pozalekcyjnej, a szczególnie wychowania patriotycznego, ideowego i obywatelskiego. Jej wykorzystanie uwzględnia się w planie pracy szkoły, co wynika w sposób bezpośredni z zamierzeń dyrekcji i rady pedagogicznej. Również zajęcia prowadzone w oparciu o zbiory i ekspozycje Izby Pamięci Narodowej włączone są do planu pracy nauczycieli i wychowawców klasowych. Takie właśnie włączenie zajęć opartych na eksponatach Izby w tok normalnej pracy dydaktycznej i wychowawczej wpływa na znaczne podniesienie efektów jej oddziaływania na młodzież.

Należy przy tym zaznaczyć, że już samo organizowanie Izby spełnia wiele zadań poznawczych i wychowawczych. Już w czasie zbierania materiałów przez uczniów pogłębione zostały ich wiadomości o dziejach regionu, jego patriotycznych i rewolucyjnych tradycjach oraz o ludziach którzy brali aktywny udział w ważniejszych wydarzeniach historycz-

nych. A więc praca nad organizacją i gromadzeniem zbiorów Izby Pamięci ma wielkie walory wychowawcze.

Eksponaty Izby Pamięci Narodowej, ułatwiają zrozumienie trudnych procesów historycznych, a ponadto w dużym stopniu eliminują werbalizm w procesie nauczania. Tadeusz Słowikowski stwierdza, że jest rzeczą nie podlegającą dyskusji, że oprócz „wzmocnienia słownego”, jakie stosujemy w procesie nauczania w celu utrwalenia wytworzonych związków czasowych, powinniśmy stosować różne środki pogładowe³. A Kinga Szymborska konkluduje, że zadaniem szkoły jest oprzeć nauczanie na dostatecznej ilości spostrzeżeń zmysłowych, które ułatwiają kształtowanie pojęć⁴.

Oryginalne eksponaty oraz fotokopie przemawiają mocno do wyobraźni uczniów, rozwijają myślenie historyczne, pogłębiają i utrwalają wiedzę, pobudzają aktywność i samodzielność uczniów.

Oprócz walorów poznawczych gromadzenie eksponatów ma wielkie znaczenie dla wielokierunkowej pracy wychowawczej. Uczniowie w działaniu stykają się bezpośrednio z wieloma ludźmi, którzy uczestniczyli w wielu wydarzeniach z najnowszych dziejów regionu i kraju. Ma to istotny wpływ na kształtowanie ich sposobu myślenia i postaw.

Duże znaczenie wychowawcze ma także włączenie możliwie najszerszego grona uczniów do pracy w Izbie Pamięci Narodowej. W grupie tej znajdują się często uczniowie, nie mający wcześniej okazji wykazania się swoimi zainteresowaniami, uzdolnieniami i umiejętnościami organizacyjnymi. Ważnym elementem wychowawczym, chociaż trudno wymiernym jest stworzenie w szkole atmosfery zainteresowania Izbą Pamięci Narodowej i jej problematyką oraz wytworzenie poczucia dumy z tego, że taka Izba w szkole powstała.

Zorganizowana i nieustannie wzbogacana Izba Pamięci Narodowej umożliwia wychowanie młodzieży na aktywnych, twórczych i rozumnych obywateli, dumnych z naszej bogatej przeszłości historycznej, z osiągnięć gospodarczych, społecznych, naukowych i kulturalnych — uczucio-wo związanych z historyczną tradycją regionalną i lokalną.

Izba Pamięci Narodowej wykorzystywana jest w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły. Odbywają się w niej lekcje historii, wychowania obywatelskiego, przysposobienia obronnego i lekcje wychowawcze, związane tematycznie z istnieniem Izby oraz lekcje instruktazowe.

³ T. Słowikowski, *Metody utrwalania wiadomości w nauczaniu historii*. Warszawa 1952, s. 56.

⁴ K. Szymborska, *Środki pogładowe w nauczaniu historii*. Warszawa 1963, s. 6.

Działalność pozalekcyjna i pozaszkolna Izby przejawia się w takich formach jak:

- organizowanie uroczystych apeli,
- przeprowadzanie zbiórek harcerskich, składanie przyrzeczenia harcerskiego,
- organizowanie w Izbie stałych spotkań kółka historycznego,
- organizowanie spotkań z uczestnikami walk II wojny światowej i ruchu oporu, z przedstawicielami ZBoWiD-u,
- zebrania samorządu szkolnego, ślubowanie klas pierwszych,
- zebrania z rodzicami,
- organizowanie konkursów, wystaw rocznicowych i olimpiad,

Właściwe wykorzystanie Izby Pamięci przyczynia się do lepszego poznania dziejów regionu. Wśród bowiem czynników kształtujących świadomość historyczną społeczeństwa ważne zadania pełni historia regionalna, niosąc w sobie odpowiedzi m.in. na wiele problemów dnia dzisiejszego nurtujących lokalne zbiorowości ludzkie⁵.

Należy również mieć na uwadze to, że w procesie zdobywania ogólnej wiedzy historycznej o Polsce integralnym elementem treści nauczania powinno być poznawanie przez uczniów przeszłości regionu, jego wkładu i miejsca w ogólnonarodowym dorobku materialnym i kulturalnym. Przez położenie mocniejszego akcentu na regionalizm rozwija się nie tylko umiejętność synchronizowania wydarzeń regionalnych z historią Polski, ale wytwarza się emocjonalny stosunek uczniów do stron rodzinnych i do przeszłości. Ponadto historia regionu daje wielkie możliwości zerwania z werbalizmem w nauczaniu, przyczynia się do pogłębienia uczuć patriotycznych oraz odgrywa niekiedy ważną rolę w wychowaniu estetycznym.

Materiały dotyczące zagadnień gospodarczych, społecznych i kulturalnych w skali lokalnej ułatwiają uczniom zrozumienie sensu omawianych zagadnień nie tylko regionu, ale całej Polski. Pozwala to na pełniejsze i trwalsze osiągnięcie celów poznawczych w nauczaniu historii.

Dzieje regionu w oparciu o Izbę Pamięci wykorzystuję w pracy lekcyjnej i pozalekcyjnej w różnorodny sposób. W decydującym stopniu uzależniam to od tematu lekcji oraz materiałów jakimi dysponuję i tak np.:

- włączam do lekcji przy podawaniu nowego materiału,
- wykorzystuję jako wprowadzenie do lekcji,⁶
- lekcję w całości poświęcam historii regionu,
- polecam uczniom przygotowanie referatów.

Właściwie przemyślana, zorganizowana i realizowana praca poza-

⁵ K. Augustynek, Cz. Nowarski, *W sprawie dydaktycznych i badawczych aspektów historii regionalnej*. „Wiadomości Historyczne” 1978, nr 4, s. 185.

lekcyjna może przynieść znaczne efekty. Przekonałam się o tym prowadząc zajęcia z uczniowskim kołem historycznym.

Wielopłaszczyznowe i możliwie urozmaicone wykorzystanie materiałów regionalnych kształtuje umiejętność rozwiązywania sytuacji problemowych, pozwala też na koordynację różnych stron działalności poznawczej ucznia, co oprócz lepszych rezultatów w nauczaniu, przynosi znaczne korzyści wychowawcze.

Jako przykład wykorzystania Izby Pamięci Narodowej dla poznania historii regionalnej i kształtowania uczuć patriotycznych podaję sprawozdanie z lekcji historii w klasie VIII.

T e m a t: *Walki w obronie Radłowa i Biskupic Radłowskich w dniach 7 i 8 września 1939 r.*

C e l e l e k c j i

— poznawczy: zaznajomienie uczniów z przebiegiem działań wojennych na Ziemi Brzeskiej, bohaterstwem jej obrońców i barbarzyństwem najeźdźców,

— kształcący: doskonalenie umiejętności pracy w zespołach uczniowskich oraz korzystanie z ekspozycji Izby Pamięci Narodowej: literatury popularno-naukowej, materiałów źródłowych, taśm magnetofonowych i wywiadów przy zdobywaniu nowych wiadomości i formułowaniu właściwych wniosków i ocen,

— wychowawczy: pogłębianie uczuć miłości Ojczyzny i szacunku dla tych co oddali życie w jej obronie.

M e t o d a: praca pod kierunkiem w grupach z elementami nauczania dwupoziomowego.

P o m o c e n a u k o w e

— mapy ściennie: „Polska podczas II wojny światowej” oraz „Bój pod Biskupicami Radłowskimi 8 IX 1939 r.” (opracowana przez płk Ludwika Bałosa) i „Walki zbrojne z najeźdźcą hitlerowskim w latach wojny 1939—1945” (małe mapki na stolikach uczniów), Atlas historyczny, Encyklopedia II wojny światowej.

L i t e r a t u r a

Maria Konopnicka, *Rota*.

Ludwik Bałos, *Bój pod Biskupicami Radłowskimi we wrześniu 1939 r.* (maszynopis).

Jerzy Czech, *Krach SS — Germanii*. Warszawa 1968, str. 12—19.

Stanisław Gawor, *W Biskupicach we wrześniu*, „Głos Młodzieży” 1969, nr 6, s. 2—5.

Stanisław Sikoń, *Ciernista droga. Wspomnienia*. Warszawa 1975, s. 423—433.

Wojna obronna Polski. Wybór źródeł. Warszawa 1968, s. 569.

Ziemia Brzeska, Kraków 1968, s. 44—45.

Taśma magnetofonowa z nagraniem relacji Wróblewskiego, uczestnika walk pod Radłowem we wrześniu 1939 r.

Ekspozaty znajdujące się w Izbie Pamięci Narodowej.

Aby maksymalnie wykorzystać czas na lekcji, dużo uwagi poświęciłam czynnościom organizacyjno-dydaktycznym. W tym celu znacznie wcześniej przed planowaną lekcją podałam uczniom dostępną literaturę i poleciłam przeprowadzić wywiady.

Równocześnie podałam zagadnienia do opracowania w domu.

1. Sytuacja Armii „Karpaty” i „Kraków” w dniach 1—6 IX.

2. Wydarzenia na Ziemi Brzeskiej w pierwszym tygodniu wojny.

3. Walki o przeprawy biskupickie na Dunajcu 7 i 8 IX.

4. Znaczenie i skutki w obronie Radłowa i mostu w Biskupicach.

Wyjaśnienie: Lekcja ta była drugą jednostką metodyczną poświęconą wojnie obronnej Polski. Ponieważ walki o przeprawy biskupickie miały znaczenie ogólnokrajowe, gdyż związały na dwa dni znaczne siły niemieckie, dlatego omówieniu tych zagadnień regionalnych poświęcam oddzielną lekcję, tym bardziej, że posiadam do niej dużo materiału źródłowego.

Przy omawianiu wymienionych, opracowanych w domu zagadnień, uczniowie podzieleni na cztery zespoły mieli oprzeć swe wypowiedzi na wcześniej przygotowanych, wybranych fragmentach z literatury i wywiadów. Jeden zespół przygotował też środki audiowizualne.

Przebieg lekcji

Lekcję rozpoczęłam od rekapitulacji wtórnej i krótkiego omówienia zamachu bombowego na dworzec PKP w Tarnowie.

Następnie podałam uczniom temat nowej lekcji i poleciłam omawianie przygotowanych zagadnień. Dzieci referujące przebieg działań wojennych pokazywały na mapie kierunki ataku wojsk niemieckich i pozycje wojsk polskich.

Z kolei uczennice drugiej grupy, omawiając podane zagadnienie stwierdziły, że 5 IX oddziały niemieckie wkroczyły na Ziemię Brzeską. W tej sytuacji wojska polskie nie były w stanie przekroczyć Dunajca szosą tarnowską, więc zorientowano odwrót na mniej zagrożone okolice Radłowa i most pod Biskupicami Radłowskimi. Tam w dniach 7 i 8 IX rozegrały się dramatyczne walki.

Jeden z uczniów odczytał fragment z książki J. Czecha, *Krach SS — Germanii*, mówiący o bohaterstwie żołnierzy, broniących się w radłowskiej szkole. Po czym dzieci zaśpiewały *Rotę Konopnickiej* — pieśń śpiewaną przez dzielnych podchorążych w palącej się szkole.

W dalszej kolejności uczniowie trzeciej grupy omówili następny

etap walki. Aby jeszcze pełniej ukazać dramatyczną sytuację i bohaterstwo Polaków, poleciłam włączyć magnetofon z nagraniem na taśmie relacją uczestnika walk pod Radłowem.

P o d s u m o w a n i e

Po uzupełnieniu wiadomości przez uczniów najzdolniejszych, dzieci rozumiały jak bezgraniczne było poświęcenie żołnierzy w obronie Ojczyzny.

Zredagowano i zapisano następujący wniosek:

Pamięć o tych, co oddali swe życie za Ojczyznę powinny zachować następne pokolenia, a ich bohaterstwo jest wspaniałym przykładem wypełnienia do końca żołnierskiego i obywatelskiego obowiązku.

P r a c a d o m o w a

1. Wszyscy uczniowie otrzymali polecenie, by zastanowić się i przygotować odpowiedzi na następujące pytania:

- a. Jak oceniasz postawę żołnierza polskiego we wrześniu 1939 r.?
- b. Jaki charakter miała wojna prowadzona przez Niemcy?

2. Członkowie kółka historycznego:

Jak naród polski cześci pamięć żołnierzy wojny obronnej 1939 r.?

Wszyscy uczniowie biorący aktywny udział w lekcji otrzymali jawne i uzasadnione oceny.

Lekcje poświęcone tematyce regionalnej, przeprowadzone w oparciu o ekspozyty Izby Pamięci Narodowej są żywsze, dla dzieci bardziej bliskie i wywołują więcej przeżyć i wzruszeń.

Ważną formą działalności prowadzonej w oparciu o Izbę Pamięci Narodowej są zasygnalizowane już poprzednio zajęcia pozalekcyjne. Do tej formy zajęć należy wiele konkretnych działań, z których najbardziej typowymi i bezpośrednio związanymi z działalnością Izby są wszelkiego rodzaju prace nad jej bogaceniem i udoskonalaniem. Wprowadzone omówione zostały pokrótce walory poznawcze i wychowawcze prowadzonej zbiórki nowych ekspozycji i relacji oraz uzupełniania ekspozycji, ale właśnie ze względu na te wartości nie można zaprzestać pracy nad poszukiwaniem nowych ekspozycji, rozszerzaniem tematyki Izby i unowocześnianiem form ekspozycyjnych.

Z tą dziedziną pracy pozalekcyjnej wiąże się ściśle przygotowywanie przez skupiony wokół Izby zespół uczniowski różnego rodzaju wystaw. Najczęściej są to wystawy okolicznościowe i rocznicowe, adresowane do wszystkich uczniów szkoły.

Niezależnie od tego systematyczna praca nad wzbogacaniem materiałowym i udoskonalaniem ekspozycyjnym Izby Pamięci jest podstawą działalności szkolnego kółka historycznego. Oparcie działalności kółka o Izbę Pamięci daje możliwość wykorzystania jej bazy materialnej do au-

tencyznej aktywizacji młodzieży i rozbudzania jej historycznych zainteresowań.

Dobrze zorganizowana i prowadzona oraz właściwie wykorzystywana Izba Pamięci Narodowej stanowi doskonałą pomoc we wzbogacaniu wiedzy historycznej uczniów, rozwijaniu wielu umiejętności oraz w kształtowaniu patriotycznych postaw młodzieży.

Romana Rojek

EXPLOITATION D'UNE EXPOSITION COMMÉMORATIVE POUR L'APPROCHE DE L'HISTOIRE RÉGIONALE ET LE DÉVELOPPEMENT DES SENTIMENTS PATRIOTIQUES CHEZ LES JEUNES

(Expérience d'un maître d'histoire à l'école primaire)

Dans cet article l'auteur souligne le rôle et l'importance des Expositions Commémoratives dans la tâche didactique du maître d'histoire. Présentant les traits caractéristiques de l'histoire en tant que matière d'enseignement scolaire, l'auteur cite de nombreux moyens qui permettent l'exploitation de ces Expositions lors du processus didactique. La base empirique des constatations et des généralisations présentées dans l'article découle d'une longue expérience didactique de l'auteur et de l'observation des résultats obtenus lors des leçons d'histoire en question, avant tout d'histoire Contemporaine.

Aussi bien les leçons, que les diverses autres formes d'exploitation des Expositions Commémoratives développent favorablement les facultés nécessaires à l'élève pour lui permettre d'assimiler les faits historiques; ils influencent aussi fortement sur l'attache des élèves au milieu local ou régional, enrichissant leur connaissance de ces milieux.

Романа Роек

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМНАТЫ НАРОДНОЙ ПАМЯТИ В ИЗУЧЕНИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ И ФОРМИРОВАНИИ ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ У МОЛОДЕЖИ

(Из опыта учителя истории в восьмилетней школе)

Предметом рассуждений автора является роль и значение так называемой комнаты национальной памяти и героизма в работе преподавателя истории с учетом особенностей, характерных для истории как учебной дисциплины в школе, рассматриваются всевозможные способы использования названной комнаты в дидактическом процессе. Указывается ее исключительное влияние на реализацию воспитательных целей. Эмпирическую основу содержащихся в статье высказываний и обобщений составляют многолетний дидактический опыт автора и его наблюдения, сделанные в ходе организации в школе совместно с

учениками комнаты народной памяти и героизма, а также как проводимые им уроки современной истории, так и другие формы ее использования в осуществлении учебно-воспитательной программы школы.

Уроки истории и всевозможные способы использования комнат народной памяти и героизма не только обогащали знания учеников в области исторического прошлого данного региона, но и оказывали заметное влияние на формирование разнообразных умений, необходимых при изучении истории как предмета, воздействовали на упрочение взаимосвязей и взаимоотношений учащихся с местной и региональной средой.